ETTEPANEK RAKVERE VALLA ÜLDPLANEERINGU JA KESKKONNAMÕJU STRATEEGILISE HINDAMISE TÄIENDAMISEKS VIRUMAA PÕLISRAHVA ÕIGUSTE, PÄRIMUSMAASTIKE JA KULTUURIPÄRANDI KAITSEGA

Lugupeetud Rakvere Vallavalitsus
Lugupeetud Rakvere Vallavolikogu

Virumaa Põlisrahva Rakvere kihelkonnarahvas esitab käesolevaga ettepaneku täiendada Rakvere valla üldplaneeringut ning selle keskkonnamõju strateegilise hindamise dokumente põlisrahvaste õiguste käsitlusega, lähtudes rahvusvahelise õiguse põhimõtetest, Eesti Vabariigi põhiseadusest, kohaliku omavalitsuse korralduse põhimõtetest ning Rakvere valla enda arengulistest eesmärkidest.

Rakvere valla üldplaneeringu seletuskirjas on sõnastatud valla tulevikuvisioon järgmiselt:

„Rakvere vald on kasvavat heaolu, tasakaalustatud arengut ja turvalisust pakkuv elupaik, kus ollakse innovaatilised, hoitakse elu- ja looduskeskkonda ning säilitatakse kohalikku identiteeti ja kultuuripärandit.“

Leiame, et nimetatud eesmärke ei ole võimalik täielikult saavutada ilma Virumaa põlisrahva õiguste, ajalooliste seoste, pärimusmaastike ning kultuurilise järjepidevuse sisulise tunnustamiseta üldplaneeringus.

Rakvere valla üldplaneering ja KSH käsitlevad looduskeskkonda, väärtusmaastikke, pärandkultuuri ning kogukondade kaasamist, kuid dokumentidest puudub põhimõtteline käsitlus:

- põlisrahva õigustest;
- põlise kogukonna ajaloolisest sidemest maa ja eluruumiga;
- vabast, eelnevast ja informeeritud nõusolekust (FPIC);
- traditsiooniliste kasutusalade ja pärimusmaastike kaitsmisest;
- kultuurilise ja kogukondliku mõju hindamisest suurte arenduste puhul;
- põlisrahva pühapaikade ja kultuurmaastike terviklikust käsitlusest.

Virumaa põline rahvas on rohkem kui sajandi jooksul kandnud riiklike maavarapoliitikate, tööstusarenduste ja ressursikasutuse keskkondlikku ning sotsiaalset koormust.

Uute kaevandusprojektide, energiatööstuste, taristuarenduste ja teiste olulise ruumilise mõjuga projektide puhul ei saa Virumaad käsitleda üksnes ressursiallikana. Tunnustada tuleb selle Maa põlisrahva ajaloolist sidet oma eluruumiga ning Virumaa Põlisrahva õigust osaleda otsustes, mis mõjutavad meie kogukondade tulevikku.

Rahvas, kes on kandnud pikaajalise ressursikasutuse koormust, omab kõrgendatud moraalset õigust otsustada oma maa tuleviku üle.

Peame oluliseks juhtida tähelepanu ka sisemise koloniseerimise riskile - olukorrale, kus äärealasid käsitletakse peamiselt ressursitsoonidena (sacrifice zone), kus kohaliku kogukonna kanda jääb nii keskkonna- kui sotsiaalne kahju, kuid otsustusõigus ja majanduslik kasu koonduvad mujale.

Sellest lähtuvalt tõstatame üldplaneeringu kontekstis ka põhimõttelise küsimuse:
- Kas Virumaad käsitletakse elava ajaloolise maana või ammendamatu ressursitsoonina?

Virumaa ei ole majandusruum, vaid põlise Virumaa rahva, virulaste ajalooline elupaik. Siinne maa, vee ja loodusvarade kasutamine peab lähtuma rahva kestmisest, keskkonna taastumisvõimest ja põlise kogukonna nõusolekust, mitte üksnes lühiajalisest majanduslikust või administratiivsest huvist.

Leiame, et kõikides Virumaa kohalikes omavalitsustes tuleb lisaks keskkonnakaitsele juurutada ka dekoloniseerivat lähenemist ja mõtteviisi - olukorda, kus maa tuleviku üle otsustavad sisuliselt need kogukonnad, kelle ajalooline ja eluline side selle maaga on kõige sügavam ning kelle huvides on selle elukeskkonna hoidmine ja pärandamine tulevastele põlvkondadele.

ETTEPANEKUD

1. Täiendada üldplaneeringut eraldi peatükiga **„Virumaa põlisrahva õigused ja pärimusmaastikud“**, milles:
    - tunnustatakse Virumaa põlisrahva ajaloolist sidet piirkonnaga;
    - sätestatakse FPIC põhimõtte rakendamine oluliste arenduste puhul;
    - määratlekse põlisrahva kultuurilise ja kogukondliku mõju hindamise vajadus;
    - käsitletakse pärimusmaastikke, hiiepaiku ja traditsioonilisi kasutusalasid elava kultuurikeskkonnana.

2. Sätestada üldplaneeringu maavarade kaevandamist käsitlevate üldpõhimõtete juures FPIC põhimõte, kus maavarade kasutuse planeerimisel tuleb:
    - rakendada eelneva, vaba ja teadliku nõusoleku (FPIC) põhimõtet;
    - tagada põlisrahva kogukondade seisukohtade väljaselgitamine enne oluliste otsuste tegemist;
    - korraldada FPIC protsesside dokumenteerimine, kogukondlik konsultatsioon ning seisukohtade vahendamine koostöös Virumaa Põlisrahvas SA-ga.

Leiame, et selline lähenemine suurendab otsustusprotsesside legitiimsust, ennetab sotsiaalseid konflikte ning aitab tagada õiglasema ja pikaajaliselt kestlikuma ruumilise arengu.

3. Viia suurte arenduste puhul läbi põlisrahvaste kultuurimõju hindamine, kui need on seotud:
    - tuuletööstustega;
    - kaevandustega;
    - olulise ruumilise mõjuga ehitistega;
    - rohevõrgustiku oluliste muudatustega;
    - suuremahuliste infrastruktuuriprojektidega.

4. Kaasata Virumaa Põlisrahvas SA - Rakvere kihelkonnarahva esindusasutus, Rakvere valla ametliku koostööpartnerina, kus Virumaa Põlisrahvas SA saab täita järgnevaid rolle:
    - põlisrahvaste õiguste ekspertorganisatsioon;
    - kogukondliku konsultatsiooni keskus;
    - kultuurilise mõju hindamise partner;
    - pärimusmaastike ja pühapaikade kaardistamise koostööpartner;
    - FPIC protsesside dokumenteerija ja koordineerija.

5. Märkida üldplaneeringus kõik Rakvere valla piires leiduvad pühapaigad, mis on kantud tunnustatud andmekogudesse või mille olemasolu on tõendatud pärimus-, ajaloo- või kultuuriallikatega. Pühapaiku tuleb käsitleda elava kultuuripärandi osana, seetõttu soovime üldplaneeringus:
    - määratleda pühapaigad eraldi kultuuriväärtuslike objektidena;
    - kavandada nende kaitse- ja puhveralade põhimõtted;
    - hinnata arenduste mõju pühapaikade külastatavusele, vaadeldavusele, vaikusele ja kultuurilisele terviklikkusele;
    - kaasata Virumaa Põlisrahvas SA pühapaiku puudutavate lahenduste väljatöötamisel.

6. Algatada Virumaa põlisrahva pärimusmaastike teemaplaneering, mille eesmärk on kaardistada ja säilitada:
    - ajaloolised külamaastikud;
    - hiie- ja pühapaigad;
    - pärandteed;
    - traditsioonilised looduskasutusalad;
    - kogukondlikud kogunemiskohad;
    - ajaloolised veekogud, metsad ja põllumaad;
    - muud Virumaa põlisrahva identiteedi seisukohast olulised maastikud.

7. Leida Virumaa põlisrahvale võimalus kollektiivse aiandus- ja kogukonnamaa kasutamiseks Rakvere valla piires, ühiskasutatava aiandusmaa eesmärk on:
    - toetada kogukondlikku toidujulgeolekut;
    - säilitada traditsioonilisi aianduse ja maaharimise oskusi;
    - tugevdada kogukondlikke sidemeid;
    - toetada põlvkondadevahelist teadmussiiret;
    - luua praktiline keskkond pärimusliku looduskasutuse jätkamiseks.

Palume vallavalitsusel teha võimalike asukohtade osas omapoolseid ettepanekuid. Kasutuslepingu saab sõlmida Virumaa Põlisrahvas SA-ga, kes korraldab maa kasutust Virumaa põlisrahva kogukondade seas vastavalt kogukondlikele põhimõtetele.

8. Leida Virumaa Põlisrahvas SA'le põhikirjaliste eesmärkide saavutamiseks ja kogukondlike tegevuste arendamiseks vajalikud ja väärikad esindusruumid. Selline keskus täidab ka Virumaa Põlisrahva kogukondliku keskuse rolli, mis võimaldab:
    - kogukondlike koosolekute korraldamist;
    - FPIC protsesside dokumenteerimist ja läbiviimist;
    - kultuuri- ja haridustegevust;
    - pärimuse kogumist ja säilitamist;
    - noorte kaasamist ja teadmussiiret;
    - kogukondliku koostöö arendamist.

9. Kasutada üldplaneeringus ja ametlikes dokumentides mõiste „tuulepark" asemel mõistet „tuuletööstus" järgnevatel põhjustel:
    - Leiame, et mõiste „park" viitab keeleliselt puhke- ja loodusruumile, samas kui tegemist on ulatusliku tööstusliku energiataristu ja tööstusmaastikuga.
    - Mõiste „tuuletööstus" kirjeldab täpsemalt tegevuse olemust ning aitab vältida eksitavat ruumilist kuvandit.

10. Algatada koostöö ajaloolise Rakvere kihelkonna terviklikkuse taastamise võimaluste analüüsimiseks.

Rakvere vald on sõnastanud ühe oma arengueesmärgina kohaliku identiteedi ja kultuuripärandi säilitamise. Selle eesmärgi saavutamiseks teeme ettepaneku algatada läbirääkimised nende kohalike omavalitsustega, mille piirid jäävad täielikult või osaliselt ajaloolise Rakvere kihelkonna maadele.

Ettepaneku eesmärk on hinnata võimalusi ajaloolise Rakvere kihelkonna kui kultuuri-, pärimus- ja kogukonnaruumi terviklikumaks käsitlemiseks ning vajadusel kavandada pikaajalisi samme ajalooliste piiride paremaks arvestamiseks kohaliku omavalitsuse korralduses, regionaalses koostöös ja ruumilises planeerimises.

Rakvere kihelkond on sajandite jooksul kujunenud ühtseks kultuuriliseks, majanduslikuks ja sotsiaalseks piirkonnaks, mille ajaloolised sidemed ulatuvad kaugemale tänapäevastest haldusüksuste piiridest. Haldusreformide tulemusena on see ajalooline tervik jagatud mitme omavalitsuse vahel, ajalooline Rakvere kihelkonna KOV looks ühe Virumaa tugevaima omavalitsuse.

Leiame, et ajaloolise kihelkonna terviklikum käsitlemine saab tuua järgnevaid eeliseid:

- säilitada ja tugevdada kohaliku identiteedi- ja piirkondliku ühtekuuluvustunnet;
- toetada kultuuripärandi ja pärimusmaastike terviklikku kaitset;
- parandada ajalooliselt seotud kogukondade koostööd;
- võimaldada terviklikumat pühapaikade, pärimusmaastike ja ajalooliste teede kaitset;
- aidata kaasa piirkondliku arengu teadlikumale koordineerimisele;
- tugevdada kogukondade osalust oma ajaloolise eluruumi tuleviku kujundamisel;
- luua tugevam alus kohaliku kultuuri, turismi ja haridusprogrammide arendamiseks.
- väheneb halduskoormus ja kulud, väheneb konkurents elanikele ja ettevõtetele;
- suurem investeerimisvõimekus - suurem eelarve - suuremad projektitaotlused;
- väheneb konkurents elanike ja ettevõtete pärast, suureneb koostöö.

Virumaa Põlisrahva vaatest kõige olulisemaks peame, seda, et taastub ajalooline kihelkondlik otsustusõigus. Seetõttu teeme ettepaneku algatada Rakvere kihelkonna koostöökogu moodustamine eelkõige Rakvere linna ja Rakvere valla, kaasates ka Haljala, Vinni ja Viru-Nigula valdasid, ajaloolise kihelkonnaruumi ühiste arenguküsimuste, kultuuripärandi, pärimusmaastike ja regionaalse planeerimise koordineerimiseks

11. Suunata külade ja elamute vahetus läheduses toimuv põllumajandustegevus järk-järgult tervise- ja keskkonnasõbralikumate praktikate suunas.

Rakvere vald on oma arengudokumentides seadnud eesmärgiks hoida elu- ja looduskeskkonda ning tagada kvaliteetne elukeskkond kohalikele elanikele.

Sellest lähtuvalt teeme ettepaneku täiendada üldplaneeringu põllumajandusmaade kasutamise põhimõtteid eesmärgiga vähendada külade, tiheasustusalade ning üksikelamute vahetus läheduses tervisele ja keskkonnale potentsiaalselt kahjulike taimekaitsevahendite, herbitsiidide ning mineraalväetiste kasutamisest tulenevaid riske.

Leiame, et elamute vahetus läheduses kasutatavad kemikaalid mõjutavad:

- elanike tervist;
- laste ja eakate heaolu;
- joogivee kvaliteeti;
- tolmeldajaid ja muud elurikkust;
- koduaedade ja väiketalude mahepõllumajanduslikku tegevust;
- kohalike elanike õigust puhtale ja tervislikule elukeskkonnale.

Teeme ettepaneku kehtestada põhimõte, mille kohaselt Rakvere vald toetab järkjärgulist üleminekut mahepõllumajanduslikele ja teistele keskkonnasõbralikele tootmisviisidele külade, alevike ja elamute vahetus läheduses paiknevatel põllumajandusmaadel.

Üleminek võiks toimuda etapiviisiliselt ning koostöös maaomanike, põllumajandustootjate ja kohalike kogukondadega, s.h. külaseltsidega.

Esimese sammuna teeme ettepaneku rakendada järgmisi põhimõtteid:

- enne taimekaitsevahendite või herbitsiidide kasutamist teavitab põllupidaja mõistliku aja jooksul kohalikke elanikke;
- teavitamine toimub võimalusel kohaliku külaseltsi, kogukonna infokanali või muu kokkulepitud kommunikatsioonikanali kaudu;
- külaelanikele võimaldatakse vajadusel esitada tähelepanekuid ja ettepanekuid;
- suurendatakse läbipaistvust kemikaalide kasutamise osas;
- soodustatakse vabatahtlikke kokkuleppeid põllupidajate ja kogukondade vahel.

Pikaajalise eesmärgina teeme ettepaneku kavandada üldplaneeringus ja valla arengudokumentides meetmeid, mis toetavad külade ja elamute läheduses asuvate põllumajandusmaade järkjärgulist üleminekut mahepõllumajanduslikule või muul viisil vähese keskkonnakoormusega tootmisele.

Selline lähenemine aitab:

- parandada rahvatervist;
- vähendada keskkonnariske;
- suurendada kohaliku toidu kvaliteeti;
- kaitsta põhjavett ja elurikkust;
- tugevdada koostööd põllumajandustootjate ja kohalike kogukondade vahel;
- toetada Rakvere valla eesmärki kujuneda tervislikku, turvalist ja kvaliteetset elukeskkonda pakkuvaks omavalitsuseks.

Leiame, et hea elukeskkonna loomine eeldab tasakaalu põllumajandusliku tootmise, rahvatervise, keskkonnakaitse ja kohalike kogukondade õigustatud huvide vahel.

Palve ettepanekute menetlemise ja tagasiside kohta

Arvestades käesolevas pöördumises esitatud ettepanekute ulatust ning nende olulisust Rakvere valla kohaliku identiteedi, kultuuripärandi, elukeskkonna kvaliteedi, kogukondliku sidususe ja põlisrahva õiguste seisukohast, palume Rakvere Vallavalitsusel ja Rakvere Vallavolikogul anda käesolevale pöördumisele kirjalik sisuline vastus.

Palume tagasisides käsitleda eraldi iga käesolevas pöördumises esitatud ettepanekut ning esitada ülevaade:

- kas ettepanekut arvestati üldplaneeringu või selle seletuskirja koostamisel täielikult, osaliselt või ei arvestatud;
- millises sõnastuses või milliste planeeringulahenduste kaudu ettepanekut arvestati;
- millistesse üldplaneeringu või KSH dokumentide osadesse ettepaneku sisu integreeriti;
- juhul kui ettepanekut arvestati osaliselt, siis millises ulatuses ja millistel põhjustel;
- juhul kui ettepanekut ei arvestatud, siis millistel õiguslikel, planeeringulistel, keskkonnaalastel, majanduslikel või muudel kaalutlustel otsustati ettepanek jätta arvestamata.

Palume esitada vastuses viited konkreetsetele üldplaneeringu, seletuskirja või keskkonnamõju strateegilise hindamise dokumentide punktidele, kus ettepanekute käsitlus kajastub.

Leiame, et sisuline ja põhjendatud tagasiside aitab tagada planeerimismenetluse läbipaistvuse, tugevdab kogukonna usaldust kohaliku omavalitsuse vastu ning toetab Rakvere valla arengukavas sõnastatud eesmärke kaasava, tasakaalustatud ja kestliku arengu elluviimisel.

Virumaa põlisrahvas, Rakvere kihelkonnarahvas ning Virumaa Põlisrahvas SA on valmis osalema täiendavates aruteludes, konsultatsioonides ja töökohtumistel, et aidata kaasa käesolevas pöördumises esitatud ettepanekute sisulisele käsitlemisele ning Rakvere valla üldplaneeringu edasiarendamisele.

Täname Rakvere Vallavalitsust ja Rakvere Vallavolikogu käesoleva pöördumise menetlemise ning kohaliku kogukonna seisukohtade arvestamise eest.

LÕPPSÕNA

Usume, et Rakvere vallal on võimalus kujuneda eeskujuks teistele Eesti omavalitsustele, ühendades innovatsiooni, keskkonnahoiu, kohaliku identiteedi säilitamise ning põlisrahvaste õiguste austamise.

Palume käesolevat pöördumist käsitleda ametliku ettepanekuna Rakvere valla üldplaneeringu menetluses ning algatada sisuline koostöö Virumaa põlisrahva esindusasutuse Virumaa Põlisrahvas SA kaudu.

Lugupidamisega,
Virumaa Põlisrahva Rakvere kihelkonnarahva nimel,
Virumaa Põlisrahvas SA,
Rando Pajula, nõukogu esimees,
virumaapolisrahvas@protonmail.com